

ΠΡΩΙΜΕΣ ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ*

Σκοπός τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι μιὰ διερεύνηση τῶν ὀρνιθολογικῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν ποιητικῶν ἀναφορῶν ποὺ μᾶς προσφέρει γιὰ τὰ πουλιά ἢ πρῶιμη ἑλληνικὴ λογοτεχνία¹.

Ἐκθέτουμε πρῶτα τὸ ὕλικό: ποιὰ εἶναι τὰ πουλιά, μὲ ποιὸ ὄνομα ἀναφέρονται, σὲ ποιούς συγγραφεῖς ἀπαντοῦν, μὲ ποιὰ συχνότητα μνημονεύονται καὶ δίνουμε παράλληλα τὴν ἐπιστημονικὴ ὀνομασία κάθε πουλιοῦ καθὼς καὶ τὸ νεοελληνικὸ του ὄνομα, ὅπου αὐτὸ κρίνεται ἀπαραίτητο γιὰ τὸν ἀκριβέστερο προσδιορισμὸ του.

αἰετός (γένος aquila, 83-87 K²): "Ὀμηρος: Ω 315, Ο 690, Θ 247, Μ 201, 219, Ν 822, Ρ 674, Φ 252, Χ 308, ω 538, υ 243, τ 538, ο 161, β 146, τ 543. 548, "Υμν. 4 εἰς Ἑσμ. 360 (μαρτυρίες 17). Ἡσίοδος: Ἀπόσπ. 33 (α), 15. Θεογ. 523 (μαρτυρίες 2). Ἀρχίλοχος: Ἀπόσπ. 89, 2 (μαρτυρία 1). Βακχυλίδης: Ἀπόσπ. 5, 19 (μαρτυρία 1) — αἰετός: Inc. auct. Lesb. Ἀπόσπ. 10, 2 (μαρτυρία 1).

ἀηδὼν (γένος luscinia, 344-46 K): "Ὀμηρος: τ 518 (μαρτυρία 1). Ἡσίοδος: Ἔργα καὶ Ἡμ. 203 (μαρτυρία 1). Βακχυλίδης: Ἀπόσπ. 3, 98 (μαρτυρία 1). Σιμωνίδης ὁ Κεῖος: Ἀπόσπ. 73,1 (μαρτυρία 1). Ἴβυκος: Ἀπόσπ. 7 (μαρτυρία 1). Θεόγνις: Ἐλεγ. 1, 939 (μαρτυρία 1) - ἀηδῶν: Σαπφώ: Ἀπόσπ. 136 (μαρτυρία 1) - ἀηδων: Ἀλκαῖος: Ἀπόσπ. Μ₂, 5 (μαρτυρία 1) - ἀηδονίς: Ἀρχίλοχος: Ἀπόσπ. 236 (μαρτυρία 1). Adesp. fr. 460,8 (μαρτυρία 1).

αἰγυπιός (gypaëtus barbatus - γυπαετός): "Ὀμηρος: Η 59, Ν 531, Ρ 460, Π 428, χ 302, π 217 (μαρτυρίες 6). Ἡσίοδος: Ἀσπ. Ἡρ. 405 (μαρτυρία 1).

* Εὐχαριστῶ θερμὰ τοὺς κυρίους καθηγητὲς Φ. Κ α κ ρ ι δ ῆ καὶ Μ. Π α π α θ ω μ ὀ π ο υ λ ο καθὼς καὶ τὸν ὑφηγητὴ κ. Δ. Σ α κ α λ ῆ γιὰ τὶς πολύτιμες παρατηρήσεις τους.

1. Γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ ἀποδελτιώθηκαν τὰ ἔργα τοῦ Ὀμήρου (Ἰλιάδα - Ὀδύσεια), τὰ Κύκλια Ἔπη, τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Ἡσίοδου καὶ τὰ ἀποσπάσματά του, τὰ ἀποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν (ὄσων ἀνήκουν ἀκόμα στὸν 6ο π.Χ. αἰ.) καὶ τὰ ἀποσπάσματα τῶν πρῶιμων ἀρχαίων Ἑλλήνων λυρικῶν.

2. Α. Κ α ν ἑ λ λ η - W. B a u e r, Τὰ ὄνόματα τῶν πουλιῶν τῆς Ἑλλάδος, (Ἄθηνα, 1973).

- αἴθουα**¹ : Ὀμηρος ε 337. 353 (μαρτυρίες 2).
- ἀλεκτορίς** (gallina) : Ἐπίχαρμος· Β₄ (I 198, 14) (μαρτυρία 1).
- ἀλέκτωρ** (gallus) : Ὀμηρος· Βατρ. 192 (μαρτυρία 1). Πίνδαρος· Ο 12, 14 (μαρτυρία 1). Σιμωνίδης ὁ Κεῖος· Ἀπόσπ. 80 Β (μαρτυρία 1). Φρύνιχος· Ἀπόσπ. 17 (μαρτυρία 1). Βακχυλίδης· Ἀπόσπ. 4, 8 (μαρτυρία 1) - ἀλεκτρυών : Θεόγνις· Ἐλεγ. 1, 864 (μαρτυρία 1). Πυθαγόρας· C, 6 (I 466, 27). C₃ (I 463, 17). C₄ (I 464, 31) (μαρτυρίες 3).
- ἀλκυῶν** (alcedo atthis - ψαροφάγος) : Σιμωνίδης ὁ Κεῖος· Ἀπόσπ. 12, 5 (μαρτυρία 1). Σαπφώ· Ἀπόσπ. 195 (μαρτυρία 1). Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 26, 3 (μαρτυρία 1) - ἀλκυών : Ἴβυκος· Ἀπόσπ. 8 (μαρτυρία 1).
- ἄρπη** (ἄγνωστο ἀρπακτικὸ² πουλί) : Ὀμηρος· Τ 350 (μαρτυρία 1).
- γέρανος** (γένος grus, 128-29 K) : Ὀμηρος· Β 460, Γ 3, Ο 692 (μαρτυρίες 3). Ἡσίοδος· Ἔργα καὶ Ἡμ. 448 (μαρτυρία 1). Ἀλκαῖος· Ἀπόσπ. Β 11, 2 (μαρτυρία 1) - γερανός : Adesp. fr. 320, 11 (μαρτυρία 1).
- γλαυξ** (athene noctua) : Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 23, 87 (μαρτυρία 1).
- γύψ** (γένος gyps, 99-100 K) : Ὀμηρος· Χ 42, Σ 271, Π 836, Λ 161, Δ 237, χ 30, λ 578 (μαρτυρίες 7).
- ἔρωδιός** [γένος ardea, 21-22 K- (σταχτο)τσικνιάς, (πορφυρο)τσικνιάς³] : Ὀμηρος· Κ 274 (μαρτυρία 1). Σημωνίδης ὁ Ἀμοργίνος· Ἀπόσπ. 8, 1- [ἔρω]διός : Ἰππῶναξ· Ἀπόσπ. 10, 3 (μαρτυρία 1) - ῥωιδιός : Ἰππῶναξ· Ἀπόσπ. 21, 2 (μαρτυρία 1).
- ἰέραξ** (γένος falco, 104-113 K) : Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 28, 2 (μαρτυρία 1) - ἴρηξ : Ὀμηρος· Σ 1, Π 582, Ο 237, Ν 819. 62, ε 66, ν 86 (μαρτυρίες 7). Ἡσίοδος· Ἔργα καὶ Ἡμ. 203.212 (μαρτυρίες 2).
- ἰκτίνος** (γένος milvus, 73-74 K-τσίφτης, ψαλιδάρης⁴) : Θεόγνις· Ἐλεγ. 2, 1261. 1302 (μαρτυρίες 2). Σημωνίδης ὁ Ἀμοργίνος· Ἀπόσπ. 10 (μαρτυρία 1).
- ἰυγξ** (γένος motacilla, 284-86 K-σουσουράδα) : Πίνδαρος· Π. 4, 214 (μαρτυρία 1).

1. Ἡ μέθοδος τοῦ Ὀμήρου νὰ ἐπιλέγει πτηνὰ πού ἀντιπροσωπεύουν θεότητες μᾶς ὀδηγεῖ στὴ σκέψη πὼς τὸ πτηνὸ γιὰ τὸ ὁποῖο χρησιμοποιοεῖ τὸ ὄνομα αἴθουα σὰν ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς Λευκοθέας (= Λευκῆς Θεᾶς) εἶναι ὁ πελεκάνος. Βλ. J. Macclair B o r a s t o n, The birds of Homer, *The Journal of Hellenic Studies*, 31 (1911), σ. 225.

2. Εἶναι πουλὶ πού πιθανότατα ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀρπακτικὴν θεότητα³ «Ἀρπυίας» πού σὰν ἀπεσταλμένες τοῦ Ἄδῃ προμήθευαν κατοίκους στὸν κάτω κόσμο. Βλ. Ἡσίοδ. Θεογ. 267. Πρβ. Εὐστ. 1414, 40 : μυθικῶς δὲ Ἀρπυιαί, δαμιονία τινα πτερωτά οἶα καὶ ἀνθρώπους ἀρπάξουν βιαίως· ὄθεν εἰς τὴν ἀφανῆς ἐγένετο, Ἀρπυιαί τὸν τοιοῦτον ἀνερείπτειν ἐλέγοντο.

3. Α. Κανέλλη - G. Müller - F. Weick, *Τὰ ὄρθηβια καὶ παρνοδία πουλιὰ τοῦ τόπου μας*, (Ἀθήνα, 1975), πίν. 2.

4. Κανέλλη - Müller - Weick, ὁ.π. πίν. 11.

- κακκαβίς** (βλ. πέρδιξ)¹ : Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 25, 3 (μαρτυρία 1).
- κῆξ** (ὄρνειόν τι θαλάσσιον χελιδόνι παραπλήσιον κατὰ τοὺς παλαιούς ἢ λάρος ἢ αἴθνια, Εὐστ. 1786, 20) : Ὅμηρος· ο 479 (μαρτυρία 1).
- κηρύλος** (εἶναι πιθανότατα τὸ ἀρσενικὸ τοῦ ἄλκυόν² ὄ. βλ.) : Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 26, 2 (μαρτυρία 1). Ἀρχίλοχος· Ἀπόσπ. 44, 2 (μαρτυρία 1).
- κίρκος** (falco naumanni - κικρινέξι) : Ὅμηρος· X 139, P 757, ο 526, ν 87 (μαρτυρίες 4). Στησίχορος· Ἀπόσπ. 88ii, 20 (μαρτυρία 1).
- κίχλη** (γένος acrocephalus, 299-304 K -σίχλα) : Ὅμηρος· χ 468 (μαρτυρία 1).
- κόκκυξ** (cuculus canorus-κοῦκος) : Ἡσίοδος· Ἔργα καὶ Ἡμ. 486 (μαρτυρία 1). Ἀνακρέων· Ἀπόσπ. 29 (μαρτυρία 1).
- κολοῖός** (corvus monedula-καλιακούδα) : Ὅμηρος· Π 583, P 755 (μαρτυρίες 2).
- κόραξ** (γένος corvus, 422-24 K) : Ἡσίοδος· Ἀπόσπ. 60, 1. Ἀπόσπ. 304, 3. 4 (μαρτυρίες 3). Πίνδαρος· Ο. 2, 87 (μαρτυρία 1). Ἀρχίλοχος· Ἀπόσπ. 478 (α), 31 (μαρτυρία 1).
- κορυδαλλίς** (κορυδός, alauda arvensis - σταρήθρα) : Σιμωνίδης ὁ Κεῖος· Ἀπόσπ. 68 (μαρτυρία 1).
- κορόνη** (corvus corone) : Ὅμηρος· ξ 308, μ 418, ε 66 (μαρτυρίες 3). Ἡσίοδος· Ἔργα καὶ Ἡμ. 747. 679. Ἀπόσπ. 304, 1 (μαρτυρίες 3). Ἀρχίλοχος· Ἀπόσπ. 16, 1. Ἀπόσπ. 44, 2 (μαρτυρίες 2).
- κύκνος** (γένος cygnus, 43-45 K) : Ὅμηρος· Β 460, Ο 692, Ὑμν. 21 εἰς Ἀπόλλ., 1 (μαρτυρίες 3). Ἀλκμάν· Ἀπόσπ. 2 (μαρτυρία 1). Πρατίνας· Ἀπόσπ. 1, 5 (μαρτυρία 1) - κύκνος : Βακχυλίδης· Ἀπόσπ. 16, 6 (μαρτυρία 1).
- κύμινδις** (coracias garrulus ἴσως ἢ χαλκοκουρούνα³) : Ὅμηρος· Ξ 291 (μαρτυρία 1).
- λατιπορφυρίς** (= λασιπορφυρίς = ἀλιπορφυρίς = ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῆς ἀλκυόνας) : Ἴβυκος· Ἀπόσπ. 8 (μαρτυρία 1).
- λάρος** (γένος larus, 192-203 K - γλάρος) : Ὅμηρος· ε 51 (μαρτυρία 1).
- πέλεια⁴** καὶ πελειὰς (γένος columba, 220-22 K) : Ὅμηρος Φ 493, X 140, Ψ 853· 855, E 778, Λ 634, χ 468, μ 62, ν 243, ο 527, Ὑμν. 3 εἰς Ἀπόλλ., 114 (μαρτυρίες 11).

1. Βλ. Εὐστ. 1290, 40 : πέρδικες δὲ τινας κακκαβίζουσι, οἳ καὶ καλοῦνται δι' αὐτὸ κακκάβαι καὶ Ἀριστ. Ζ.Ι. 8 9536 13: τῶν περδίκων οἳ μὲν κακκαβίζουσι οἳ δὲ τρίζουσι.

2. Βλ. Αἰλ. Π. ζώων 7, 15.5, 48 καὶ Εὐστ. 776, 39.

3. Κανέλλη - Müller - Weick, ὄ.π. πίν. 15.

4. Τὸ ὄνομα πέλεια ἢ πελειὰς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζα pel- ποῦ σημαίνει τὴν ἀμαύρωση τοῦ λευκοῦ χρώματος [βλ. P. Chantraine, *La formation des noms en grec ancien*, (Paris, 1933), σ. 123]. Τὸ πτέρωμα τῆς λοιπὸν πρέπει νὰ

πέρδιξ (perdix perdix — λιβαδοπέρδικα) : 'Αρχίλοχος 'Απόσπ. 98 (μαρτυρία 1).

πηνέλωψ (anas penelope - σφυριχτάρι¹, είδος πάπιας) : 'Αλκαῖος Z 21, 2 (μαρτυρία 1).

πύγαργος (haliaetus vocifer) : 'Αρχίλοχος 'Απόσπ. 265 (μαρτυρία 1).

σκῶψ² (otus scops-γκιώνης) : "Ομηρος ε 66 (μαρτυρία 1).

στρουθός (γένος passer, 414-16 K) : "Ομηρος B 311. 317. 326 (μαρτυρίες 3) - c τρου[θοί : 'Αρχίλοχος 'Απόσπ. 1, 10 (μαρτυρία 1).

τετράδων [πρβ. τέτραξ (ίσως *Iyrurus tetrrix* - άγριοπετεινός³;) τέτριξ και τὰ ὅμοια] : 'Αλκαῖος 'Απόσπ. Z 76 (τετράδυσιν) (μαρτυρία 1).

τρίορχος (γένος huteo, 79-81 K-βαρβακίνα ἢ παπατσώνι⁴) : Σημωνίδης δ 'Αμοργίνος 'Απόσπ. 8, 2 (μαρτυρία 1).

φήνη [ίσως *άλιαίετος*⁵ (halieatus albicilla - θαλασσεατός)] : "Ομηρος π 217 (μαρτυρία 1).

χαλκίς⁶ (βλ. κύμινδης) : "Ομηρος Ξ 291 (μαρτυρία 1).

ἦταν σκουῖρο. πιθανῶς μαύρο, χαρακτηριστικό πού τῆ διακρίνει ἀπό τὴν περισσερά (λευκή) πού ἐξαπλώθηκε στὴν Ἑλλάδα μετὰ τοὺς μηδικούς πολέμους.

"Ας σημειωθεῖ πὺς στὸν "Ομηρο οἱ ἀναφορὲς σὲ χρώματα πουλιῶν εἶναι σπάνιες, ἐκεῖνες δὲ πού ἀφοροῦν τὸ σχῆμα εἶναι ἐπιθετικὲς και θυμίζου τὰ τυπικὰ ἐπίθετα πού χρησιμοποιοῦνται και γιὰ τοὺς ἦρωες π.χ. αἰθῶν (N 690), μέλας (Φ 252), μόρφος (Ω 316), περικνός (Ω 316), πού στὸν "Ομηρο σημαίνει μᾶλλον ἓνα είδος ἀετοῦ [βλ. σχετικὰ D'Arcy W. Thompson, *A glossary of Greek birds*, (Oxford, 1936), σελ. 248] κ.ά.

1. Πρβ. Φ. Κ α κ ρ ι δ ῆ, 'Αριστοφάνους "Ορνίθες, (Ἀθήνα, 1974), 298.

2. Πρόκειται γιὰ ἓνα πουλι πού ζεῖ σήμερα σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα και στὶς γύρω χῶρες σὲ παραθαλάσσιες και πευκώδεις περιογές. "Ο "Ομηρος τὸ τοποθετεῖ ἀκριβῶς στὸ περιβάλλον του (ε 63-4 : ἄλλ δὲ σπέος ἀμφὶ περιήκει τηλεθούσα, κλήθηρ τ' αἰγυρός τε και εὐώδης κισπάρισσος ...) ἐφόσον ἡ λέυκη εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ δέντρα ὅπου χτίζει τὴ φωλιά του. "Ο 'Αριστοτέλης Z.I. 8 3, 592b ἀναφέρει πὺς ἡ σκῶψ ἦταν μικρότερη ἀπὸ τὴ γλαῦκα, τὴ μικρὴ δηλ. κουκουβάγια τῆς Παλλάδας Ἀθηνᾶς πού εἰκονίζεται σὲ νομίσματα και γλυπτά. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸ ἀπὸ τὶς πενιχρὲς μαρτυρίες τοῦ "Ομήρου νὰ πούμε με βεβαιότητα ἀν τὸ πουλι σκῶψ τοῦ "Ομήρου ταυτίζεται με τοῦ 'Αριστοτέλη' βλ. B o s t o n, ἔ.π. σ. 218.

3. Βλ. Εἰδστ. 1205,27 : τέτραξ ὁ μείζων μέγεθος ἐστὶν ὑπὲρ ἀλεκτρούνα τὸν μέγιστον, ἔχων ἐκατέρωθεν τῶν ὄτων κρεμάμενα, ὡς και οἱ ἀλεκτρούνες τὸ κάλλεα.

4. Βλ. Κ α κ ρ ι δ ῆ, ἔ.π. 1180 κ.

5. Εἰδστ. 1472, 43 : ὅτι ἀετώδης ἡ φήνη ὡς δηλώσει ἐν τοῖς ἐξῆς πον και ὁ ποιητῆς ἐν τῷ, οἰωνοὶ φῆναι αἰγυπιοὶ γαμψόνυχες. ἀετοῦ γάρ είδος οἱ αἰγυπιοί.

6. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ὀνόματα τοῦ πουλιοῦ (μᾶλλον τὸ χαλκίς) μορεεὶ νὰ εἶναι μιὰ παλιὰ λέξη τῶν Αἰγαιῶν πού διατήρησαν οἱ κατακτητὲς ἀποδιδόντας τὴν μᾶλλον στὴ γλώσσα τῶν θεῶν. Βλ. Alan Wace - F. B. Stubbings, *A companion to Homer* (London, 1962), σ. 318. Εἰδστ. 986, 23: τὸ χαλκίς μὲν ὡς εὐφρανότερον θεῖον ὄνομα λέγει, ἀνθρώποις δὲ ὡς μὴ τοιοῦτον ἀποκληροῖ τὸ κύμινδης. ἴσως δὲ και οἰκειότερον αὐτοῖς, ὧν "Υγνος κρατεῖ ἔοικε γάρ ὁ κύμινδης κρῆμινδης τις εἶναι, οἰονεὶ κρῆνις τοῦ ἰδεῖν, ὅπερ "Υπνω οἰκεῖόν ἐστι, διὸ και τοιοῦτω ζῶω τὸν ἔπνον ἐμόρφωσεν.

χαραδριὸς (γένος *haradrius*, 143-46 K - κατὰ τὸν Thompson¹, τουρλίδα ἢ τρολουρίδα) : Ἰππῶναξ· Ἀπόσπ. 48 (μαρτυρία 1).

χελιδῶν (γένος *hirundo*, 274-75 K) : Ὀμηρος· φ 411, χ 240 (μαρτυρίες 2). Ἡσίοδος· Ἔργα καὶ Ἡμ. 568 (μαρτυρία 1). *Vita Ἡροδ.* 476 (μαρτυρία 1). Στησίχορος· Ἀπόσπ. 36 (μαρτυρία 1). *Carm. Popul.* 41, 1. 10. 19 (μαρτυρίες 3). Πυθαγόρας· C₆ (I 466, 1) (μαρτυρία 1). Σιμωνίδης ὁ Κεῖος· Ἀπόσπ. 74, 2 (χελιδοῖ) (μαρτυρία 1). Σαπφώ· Ἀπόσπ. 135 (χελίδω) (μαρτυρία 1). Ἀνακρέων· Ἀπόσπ. 67 (χελιδοῖ). Ἀπόσπ. 154 (μαρτυρίες 2).

χὴν (γένος *anser*, 36-40 K) : Ὀμηρος· B 460, O 692, P 460, τ 536. 543. 548 (μαρτυρίες 6). Σημωνίδης ὁ Ἀμοργίνος· Ἀπόσπ. 28 (μαρτυρία 1).

ψάρ (γένος *sturnus*, 418-20 K - ψαρόνι) : Ὀμηρος· P 755, Π 583 (ψῆρας) (μαρτυρίες 2) - [ψᾶ]ρες : Στησίχορος· Ἀπόσπ. 88ii, 21 (μαρτυρία 1). Ἐπισυνάπτουμε τώρα τὶς μαρτυρίες γιὰ τὶς λέξεις *οἰωνός*, *ὄρνις*, *πετεινόν* ποῦ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σημαίνουν γενικὰ 'πουλί' καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔχουν κάποια εἰδικὴ ἔννοια.

*οἰωνός*² : 1) πουλί (γενικὰ) : α) - Χρησιμοποιεῖται μόνο του : Ὀδύσεια χ 2, Ἰλιάδα χ 2, Ὑμνοι χ 4, Ἡσίοδος χ 2, Ἀλκμάν χ 1, Θέογνις χ 1, *Adesp. fr.* x 1, Σόλων χ 1, Πίνδαρος χ 3 I Μαρτυρίες 17.

β) — Συνοδεύει ὀνόματα ἄλλων πουλιῶν : Ὀδύσεια χ 1 I Μαρτυρία 1.

2) πουλί ἀρπαχτικὸ καὶ σαρκοβόρο - 'ὄρνιο' : Ἰλιάδα χ 10, Ὀδύσεια χ 4 I Μαρτυρίες 14.

3) πουλί μαντικὸ : Ἰλιάδα χ 3, Ὑμνοι χ 4, Ἡσίοδος χ 1 I Μαρτυρίες 8.

4) 'σημάδι'³ : Ἰλιάδα χ 1, Ὀδύσεια χ 2, Ἡσίοδος χ 1 I Μαρτυρίες 4.

1. Βλ. Thompson, ὁ.π. σ. 311.

2. O Chantraine, ὁ.π. σ. 207, ξεχωρίζει καταλήξεις -ωνο καὶ -ωνη τὶς ὁποῖες θεωρεῖ πολὺ παλιᾶς ἱε. π.χ. *κορώνος* - *κορώνη*, *οἰωνός* (πρβ. λατιν. *avis*) κ.ἄ.

3. Ἡ λέξη *οἰωνός*, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔχει τὴν ἔννοια μαντικῆ ἢ ἀρπαχτικοῦ καὶ σαρκοβόρου πουλιοῦ, εἶναι ἀκόμη ἢ ἰδιόρρυθμη ἔκφραση γιὰ τὸ πουλί τὸ σταλμένο ἀπὸ τοὺς θεοὺς σὰν διακριτικὸ γνῶρισμα (σημάδι). Βέβαια καὶ ἡ λέξη *ὄρνις* σὰν γενικότερη ἔκφραση ἔχει αὐτὴ τὴν ἔννοια καὶ κανεὶς δὲν θὰ πίστευε ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ στὴ σημασία ἂν σύγκρινε ὀρισμένα χωρία, ὅπως τὰ παρακάτω : αἶται δ' οἰωνόν . . . δεξιόν, ὄρα μιν αὐτός ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας τῷ πῖνονος ἐπὶ νῆας ἤς Δαναῶν ταχυπλόων, Ω 292-95. οἱ δ' ὡς οὖν εἶδονθ' ὄτ' ἄρ' ἐκ Διὸς ἤλθεν ὄρνις, μᾶλλον ἐπὶ Τρώεσσι θόρον, μνήσαντο δὲ χάρις, Θ 251-52. Τὴν διαφορετικὴν ὁμοῦ σημασία τῶν λέξεων : *ὄρνις* καὶ *οἰωνός*, δείχνουν χωρία, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ δύο λέξεις μαζί. Ἔτσι φαίνεται πὼς στὸν Ὀμηρὸν *ὄρνις* εἶναι τὸ πουλί καὶ *οἰωνός* τὸ 'σημάδι' : Τηλέμαχ', οὐ τοι ἄνευ θεοῦ ἔπτατο δεξιὸς ὄρνις· ἔγνω γάρ μιν ἐσάντα ἰδὼν οἰωνόν ἐόντα, ο 531-32. Ὡς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις, αἰετὸς ὑπιπέτης· ἐπὶ δ' ἴαχε λαὸς Ἀχαιῶν θάρσυνος οἰωνῶ, Ν 824-23.

Βλ. J. H. Schmidt, *Synonymie der Griechischen Sprache*, (Amsterdam, 1968), 73, 2.

ὄρνις: 1) πουλι (γενικά¹): α) - Χρησιμοποιεῖται μόνο του: Ἰλιάδα χ 8, Ὀδύσεια χ 6, Ὑμνοι χ 1, Ἡσίοδος χ 3, Ἀλκμάν χ 3, Ἀλκαῖος χ 2, Θέογνις χ 2, Πίνδαρος χ 3, Βακχυλίδης χ 1, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος χ 1, Inc. auct. Lesb. χ 1 I Μαρτυρίες 31.

β) — Συνοδεύει ὀνόματα ἄλλων πουλιῶν: Ἰλιάδα χ 5, Ὀδύσεια χ 4 I Μαρτυρίες 9.

2) πουλι μαντικόν²: Ἰλιάδα χ 2, Ὀδύσεια χ 3, Πίνδαρος X 3, Ἡσίοδος χ 1 I Μαρτυρίες 9.

πετεινόν: πουλι (γενικά): Ἰλιάδα χ 4, Βατραχομομαχία χ 1, Πίνδαρος χ 1, Θέογνις χ 1 I Μαρτυρίες 7.

Στῆ συνέχεια δίνουμε τὸν πίνακα ταξινόμησης καὶ συχνότητος τῶν ποιητικῶν χρήσεων τῶν πουλιῶν ποὺ ἀπαντοῦν στὰ προκλασσικὰ κείμενα.

1. Ἔτσι ὀνομάζονται τόσο τὰ πολὺ μεγάλα πουλιά, ὅπως ὁ ἀετὸς (M 201), ὅσο ἐπίσης καὶ τὰ μικρά, ὅπως τὸ περιστέρι (Ψ 857), καὶ ἰδιαίτερα τὰ μικρά σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀρπαχτικά πουλιά: οἱ δ' ὄσ' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι, ἐξ ὄρέων ἐλθόντες ἐπ' ὀρνίθεσσι θόρωσιν· ταὶ μὲν τ' ἐν πεδίῳ νέφεα πτόσσουσαι ἵενται, οἱ δὲ τε τὰς ὀλέκουσιν ἐπάλμενοι, X 303-305. Βλ. Schmidt, ὁ.π. 73, 2.

2. Ὁ Schmidt ὁ.π. 73,2 νομίζει πὼς θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι, τοῦλάχιστο στὸν Ὅμηρο, ἡ λέξι ὄρνις δὲν ἔχει τόσο ἰσχυρὴ μεταφορικὴ σημασία ὥστε γενικά νὰ σημαίνει τὸν κανόνα ποὺ σύμφωνα μὲ αὐτὸν ρυθμίζει κανεὶς τὶς ἐνεργειές του, ὅπως ἀντίθετα συμβαίνει π.χ. μὲ τὴ λέξι οἰωνός στὸ παρακάτω χωρίο: τήνῃ δ' οἰωνοῖσι τανυπτερόγεσσι κελεύεις πείθεσθαι, τῶν οὐ τι μετατρέπομ' οὐδὲ ἀλεγίζω, εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠελίον τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοί γε ποτὶ ζῶφον ἠερόεντα. ἡμεῖς δὲ μέγαλοι Διὸς πειθώμεθα βουλή, δς πᾶσι θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσει. εἰς οἰωνός ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, M 237-43. Στῆ θέση τοῦ οἰωνοῖσι θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ ἡ λέξι ὄρνις, ὅχι ὅμως καὶ στῆ θέση τοῦ οἰωνός.

	ΜΑΝΤΙΚΗ			ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ		ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	
	παρομοίωση	οίωνοσκοπία	όνειρο	μύθος	αίνος	εικαστική	τραγούδια
ἀετὸς	Ὅμηρος : 4 Πίνδαρος : 5	Ὅμηρος : 10 Πίνδαρος : 1	Ὅμηρος : 1	Ἡσίοδος : 3 Πίνδαρος : 1	Ἀρχίλοχος : 1	Πίνδαρος : 2	Πίνδαρος : 1
ἀηδῶν	Ὅμηρος : 2 Ἄλκαῖος : 1 Θεόγνις : 1			Ὅμηρος : 1 Ἡσίοδος : 1	Ἡσίοδος : 1		Βακχυλίδης 1
αἰγυπιὸς	Ὅμηρος : 7						
ἀλέκτωρ	Πίνδαρος : 1						
ἀλκυὼν				Σιμωνίδης δ Κεῖος : 1			Σαπφῶ : 1
ἄρη	Ὅμηρος : 1						
γέρας	Ὅμηρος : 2			Ὅμηρος : 1			
γύψ		Ὅμηρος : 1 Ἴππῶναξ : 1		Ὅμηρος : 1			
ἔρωδιὸς	Ἴππῶναξ : 1						
ἱέραξ	Ὅμηρος : 5				Ἡσίοδος : 1		
ἰκτῖνος	Σημωνίδης δ Ἀμοργῖνος : 1 Θεόγνις : 1						
ἰυγξ				Πίνδαρος : 1			
κῆξ	Ὅμηρος : 1						
κίρκος	Ὅμηρος : 2	Ὅμηρος : 1					

		ΜΑΝΤΙΚΗ		ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ		ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	
	παρομοίωση	οίωνοσκοπία	δνετρο	μῦθος	αἶνος	εἰκαστική	τραγούδια
κόκκυξ	Ἄνακρέων: 1						
κολοιδός	Ὅμηρος: 1						
κόραξ				Ἡσίοδος: 1			
κορώνη	Ὅμηρος: 2						
κύκνος	Ὅμηρος: 1 Πρατίνας: 1						
λάρος	Ὅμηρος: 1						
πέλεια	Ὅμηρος: 4	Ὅμηρος: 1		Ὅμηρος: 1		Ὅμηρος: 1	
πέρδιξ	Ἀρχίλοχος: 1						
στρουθός		Ὅμηρος: 1					
φήνη	Ὅμηρος: 1						
χαλκίς	Ὅμηρος: 1						
χελιδών	Ὅμηρος: 1 Πυθαγόρας: 2			Ἡσίοδος: 1			Carm. Popul.: 1
χῆν	Σημωνίδης ὁ Ἄμοργῖνος: 1						
ψάρ	Ὅμηρος: 1						
οἰωνός	Ὅμηρος: 3 Ἡσίοδος: 1 Adesp. fr.: 1	Ὅμηρος: 3 Ἡσίοδος: 1 Σόλων: 1 Θέογνις: 1		Ὅμηρος: 2			

		ΜΑΝΤΙΚΗ		ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ	ΕΡΓΑ ΤΕΧΗΣ	
	παρομοίωση	οίωνοσκοπία	δνειρο	μῦθος	αἶνος	εἰκαστική τραγούδια
ὄρνις	<p>Ὅμηρος: 3</p> <p>Ἄλκμάν: 1</p> <p>Θέογνις: 1</p> <p>Inc. Lesb.</p> <p>auct.: 1</p>	<p>Ὅμηρος: 2</p> <p>Ἡσίοδος: 1</p> <p>Πίνδαρος: 2</p>				
πετεινόν	<p>Θέογνις: 1</p>					

Παραθέτουμε συμπληρωματικά ὀρισμένες εἰδικές μνεῖες πουλιῶν :

1) Πυθ. C₆ (I 466, 27) - Iambl. Protr. 21 (ἀλεκτρούνα τρέφε μὲν, μὴ θῦε δέ). C₄ (I 464, 31-32) - Iambl. V. P. 84 (μηδὲ ἀλεκτρούνα λευκὸν θύειν ἰκέτης γὰρ καὶ ἱερὸς τοῦ Μηνός). C₃ (I 463, 17-19) - Diog. VIII 34 ff. (ἀλεκτρούνος μὴ ἄπτεσθαι λευκοῦ, ὅτι ἱερὸς τοῦ Μηνός καὶ ἰκέτης· τὸ δ' ἦν τῶν ἀγαθῶν· τῷ τε Μηνὶ ἱερὸς· σημαίνει γὰρ τὰς ὥρας, καὶ τὸ μὲν λευκὸν τῆς τάραθοῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν τοῦ κακοῦ).

Ὡς γνωστὸν ἔχομε μαρτυρίες γιὰ θυσίες κατοικιδίων πουλιῶν¹, σχετικῶς ὁμως μὲ τὸν πετεινὸ τὰ πράγματα περιπλέκονται. Τὸ πουλι τῆς Περσίας τοῦ ὁποῖου τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα ἀλεκτροῦν ὑπογραμμίζει τὴν ἀποτρεπτικὴν ἰδιότητα τοῦ τοῦ ἀποδίδου² καὶ τοῦ ὀριστικῶς ἐγκλιματίστηκε στὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸ τέλος τοῦ βου π.Χ. αἰ. εἰσχώρησε στὴ θρησκεία μὲ τὸν ἱερὸ χαρακτήρα τοῦ εἶχε στοὺς Μαζδαίους. Ζῶο προστατευτικὸ καὶ ψυχοπομπό, θυσιαζόταν πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (βλ. Πλ. Φαίδ. 118 A) καὶ σὲ ἐπικήδειες τελετές. Καὶ ἐνῶ οἱ μύστες πρόσφεραν στὴ χθόνα Δήμητρα γενικῶς τὸν πετεινόν, οἱ Πυθαγόρειοι ἀπέφευγαν νὰ τὸν θυσιάζουν, κυρίως ὅταν ἦταν ἄσπρος· γιὰτὶ πίστευαν, ὅπως φαίνεται, ὅτι ἦταν ἰδιαίτερα ἀφιερωμένος στὴς ἀνθρώπινες μετεμψυχώσεις³.

2) Ἦσ. Ἔργα καὶ Ἡμ. 746-47 : Μηδὲ δόμον ποιῶν ἀνεπίξεστον καταλείπειν, μή τοι ἐφεζομένη κρώξη λακέρυζα κορώνη. Ἡ φωνὴ τῆς κουρούνας ἦταν (καὶ εἶναι) δυσσοίωνη ὅπως ἐξάλλου μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀρχαία μεταφορικὴ χρῆσις τοῦ κρώζω γιὰ ἀνθρώπους : τοῦτο μὲν, ὦ γραῦ, σαυτῇ κρώξαις (Ἀριστοφ. Λυσ. 506). Γι' αὐτὴ τὴν κακοσημαδιὰ τῆς ἕως δὲν τῆς ἐπιτρεπόταν νὰ ἀνέβει μῆτε στὴν ἀκρόπολι τῶν Ἀθηναίων καθὼς ἀναφέρει ὁ Αἰλιανὸς Π. ζῶων 5, 8 : κορώνη δὲ εἰς τὴν Ἀθηναίων ἀκρόπολιν οὐκ ἔστιν ἐπιβατὰ καὶ ὁ Ἀπολλώνιος Θανμ. 8 : κορώνη ἐν τῇ Ἀττικῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν οὐδεμία ἐώραται εἰσερχομένη. Τὴν ἐρμηνεῖα ὅσων ἀναφέρει ὁ Αἰλιανὸς καὶ ὁ Ἀπολλώνιος δίνει ὁ Ἀμελησαγόρας (ποῦ ἔζησε μᾶλλον πρὶν ἀπὸ τὸν 3ο π.Χ. αἰ.). Βλ. FCrHist 330 F1 : Ἀμελησαγόρας δὲ ὁ Ἀθηναῖος... ἀποδίδωσιν τὴν αἰτίαν μωθικῶς. φησὶν γὰρ Ἡφαιστῶ δοθείσης τῆς Ἀθηναῖς, συγκатаκλιθεῖσαν αὐτῷ ἀφανισθῆναι, τὸν δὲ Ἡφαιστον... προίεσθαι τὸ σπέρμα· τὴν δὲ γῆν... ἀναδοῦναι Ἐριχθόνιον, ὃν τρέφειν τὴν Ἀθηναῖαν καὶ εἰς κίστην καθείρξει καὶ ἐπιτάξει μὴ ἀνοίγειν τὴν κίστην... τὰς δὲ Κέκροπος θυγατέρας... τὴν κίστην ἀνοίξει... τῇ δὲ Ἀθηναῖ... κορώνην φησὶν ἀπαντῆσαι καὶ εἰπεῖν ὅτι Ἐριχθόνιος ἐν φανερωῖ τὴν δὲ ἀκούσασαν ὄψαι τὸ ἄρος ὅπου νῦν ἔστιν, τῇ δὲ

1. Βλ. L. Bodson, *IEPA ZΩΙΑ*, (Bruxelles, 1975), σσ. 99 κ.ε.

2. Βλ. P. Chantraine, *Dictionnaire Etymologique de la langue Grecque*, (Paris, 1968), τόμ. 1. σ. 58.

3. Βλ. Bodson, ὁ.π.

κορώνη διὰ τὴν κακαγγελίαν εἶπειν ὡς εἰς ἀκρόπολιν οὐ θέμις αὐτῇ ἔσται ἀφικέσθαι.

Ἐπῆρχε ἀκόμη στὴν ἀρχαιότητα ἡ παράδοση πῶς ἡ κουρούνα, σὰν ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, στερήθηκε τὸ προφητικὸ χάρισμα ποὺ εἶχε καὶ μάταια πρόσφερε θυσιές ἐπιζητώντας νὰ ἀνακτήσει τὴν εὐνοια τῆς θεᾶς καὶ τὴ χαμένη μαντικὴ τῆς ἰκανότητά¹. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται καὶ ἡ ἔχθρα τῆς κουρούνας μετὰ τὴν κουκουβάγια, ποὺ τὴν ἀντικατέστησε στὴν ἀκολουθία τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ ἔχθρα αὐτὴ ἔμεινε μέχρι σήμερα σφοδρὴ καὶ ἀμείλικτη: ἔτσι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ πουλιὰ ἀρπάζει ἀπὸ τὴ φωλιά τὰ αὐγὰ τοῦ ἄλλου, ἡ κουρούνα τὴν ἡμέρα ὅταν ἡ ὄραση τῆς κουκουβάγιας εἶναι ἀδύνατη καὶ ἡ κουκουβάγια τὴ νύχτα σὰν πουλι νυχτόβιο ποὺ εἶναι².

3) Σαπφ. Ἀπόσπ. 1, 9-12 : Ἡ Ἀφροδίτη ἀκούγοντας τὸ κάλεσμα τῆς Σαπφῶς κατεβαίνει στὴ γῆ μετὰ ἄρμα ποὺ σέρνεται ἀπὸ σπουργίτια. Τὰ σπουργίτια εἶναι σύμβολο λαγνείας καὶ γονιμότητος. Τὰ αὐγὰ καὶ τὸ κρέας τους ἔχουν καλὸ ἀφροδισιακὸ ἀποτέλεσμα³. Ἴσως λοιπὸν ἡ Σαπφῶ νὰ διάλεξε τὰ σπουργίτια σὰν ὀδηγοὺς τοῦ ἄρματος ἐπειδὴ αὐτὰ συμβόλιζαν τὴ δύναμη τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης. Εἶναι δύσκολο νὰ βρεθεῖ ἓνα ἐντελῶς ὅμοιο παράδειγμα κάπου ἄλλου. Ὅμως στὴ *Λυσιστράτη* τοῦ Ἀριστοφάνη, 723 κ.έ., ὑπάρχει μιὰ ἐρωτευμένη γυναίκα ποὺ θέλει νὰ πετάξει ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη κάτω στὴν πόλη ἐπάνω στὴν πλάτη ἑνὸς σπουργιτιοῦ καὶ στὰ *Ἐφροσιακά* τοῦ μυθιστοριογράφου Ξενοφῶντα, 1, 8 διαβάζουμε : *παίζοντες Ἐρωτες, οἱ μὲν Ἀφροδίτην θεραπεύοντες ... οἱ δ' ἰπνεύοντες ἀναβάται στρουθοῖς...*

Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ξαναγυρίζει ἡ παλιά ἀντίληψη πῶς ἡ λέξη στρουθὸς μπορεῖ νὰ σημαίνει ὄχι μόνον τὸ σπουργίτι ἀλλὰ ὅποιοδήποτε πουλι καὶ ἰδιαίτερα ὅποιοδήποτε μεγάλο πουλι⁴. Δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι στηρίζεται καὶ τόσο πολὺ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Διονύσιου τοῦ Ἀλικαρνασσέα (βλ. Εὐστ. 228, 38) : *Αἴλιος γοῦν Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐν οἷς γράφει πρὸς Σκύμμον, φησὶν* ἀγρῖαι στρουθοὶ αἱ στρουθοκάμηλοι. Περισσότερο χρήσιμη εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀθήναιου 9, 392^α : *Ἡλεῖοι δὲ καλοῦσι τοὺς στρουθοὺς δειρήτας, ὡς Νίκανδρός φησιν ὁ Κολοφώνιος ἐν τρίτῳ Γλωσσῶν ἢ ἡ μαρτυρία πῶς καὶ οἱ Στυμφαλίδες Ὅρνιθες ὀνομάζονταν στρουθοί*. βλ. IG XIV 1293 c : *οὗς ποτ' ὑπ' Ἐϋρυσθεῖος ἀναγκασθεῖς [τέλ]εσ' [ἄθλους* πρῶτα μὲν ... πέμπτον δὲ στρουθοὺς Στυμφαλίδος ἤλασε λίμνης ... Ὁπωσδήποτε λοιπὸν ὑπάρχει κάποια βάση στὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ λέξη στρουθὸς μπορούσε νὰ σημαίνει γενικὰ κάθε πουλι, ὥστόσο ὅμως εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγή-

1. Βλ. Αἰσώπου Μῦθοι, 170, 171 (ἐκδ. Budé).

2. Βλ. Ν. Ι. Ζαζανιέρη, Μῦθοι καὶ παραδόσεις περὶ τῆς κορώνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Πλάτων, 26 (1974), σ. 160.

3. Βλ. D. Page, *Sappho and Alcaeus*, (Oxford, 1959), σ. 7.

4. Βλ. Page, ὁ.π. σ. 8.

σουμε πὼς τὸ πουλί στρουθοκάμηλος κατάληξε νὰ δνομάζεται στρουθοκάμηλος καὶ ὄχι μόνον στρουθός, ὅπως στὸν Ἀριστοφάνη Ἀχ. 1105 : *καλὸν γε καὶ λευκὸν τὸ τῆς στρουθοῦ πτερόν*.

4) Ἰλ. Ψ 852-58 : Ἀνάμεσα στὰ ἀγωνίσματα ποὺ ἀθλοθέτησε ὁ Ἀχιλλέας γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Πάτροκλου ἦταν κι ἓνα γιὰ τοξότες. Ἔδесе μὲ νῆμα σὲ κατάρτι ἓνα περιστέρι, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ πετύχει ὅποιος ἤθελε νὰ βγεῖ νικητῆς.

Ἡ σκοποβολὴ τοῦ δεμένου περιστεριοῦ εἶναι μία ἀπὸ τὶς δοκιμασίες ποὺ ἀργότερα στὴν *Αἰνειάδα* 5,505 κ. ἔ. ἀποτελοῦσαν μέρος τῶν ἐορτῶν ποὺ δόθηκαν στὴ Σικελία γιὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγχίση. Τὸ ὅτι ὁ Βεργίλιος μιμήθηκε τὸν Ὅμηρο εἶναι βέβαιο¹. Ὅμως ὁ Ἕλληνας ποιητῆς παρυσιάζει τὸ βέλος, ποὺ πλήγωσε τὸ πουλί, καθὼς γυρίζει πίσω νὰ μπηγεται στὸ ἔδαφος ἐνῶ τὸ πουλί στηρίζεται στὸ κατάρτι τοῦ πλοίου· ἀντίθετα ὁ Βεργίλιος, βρισκόμενος πρὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα, παρουσιάζει τὸ πουλί νὰ πέφτει καὶ πέφτοντας νὰ σέρνει μαζί του τὸ βέλος ποὺ τὸ πλήγωσε.

5) Ἰππῶναξ Ἀπόσπ. 48 : *Καὶ μιν καλύπτει. μῶν χαραδριὸν περῆς ;* Ὅσοι ἔπιαναν χαραδριὸ τὸν κρατοῦσαν κρυμμένο νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν γιὰ γιαιτρικὸ γιὰτὶ πίστευαν πὼς τὸ βλέμμα του γιαιτρεύει τὴ χρυσή : *ἐπει γὰρ τοὺς ἰκτεριῶντας ὠφελεῖ ὁ χαραδριὸς ὄφθεις, οἱ παλοῦντες αὐτούς, φασί, κρύπτουσιν ἵνα μὴ πρὸ τοῦ ὠνήσασθαι τις ἰαθῆ παρεργως, Αἰλιαν. Π. ζῶων 17,13. Πρβ. Schol. Plat. 352 Bekker : εἰς δν ἀποβλέψαντες, ὡς λόγος, οἱ ἰκτεριῶντες ῥᾶον ἀπαλλάττονται· ὅθεν καὶ ἀποκρύπτουσιν αὐτὸν οἱ πιρῶσκοντες, ἵνα μὴ προῖκα ὠφελοῦνται οἱ κάμνοντες.*

Ἐξετάζοντας τοὺς παραπάνω πίνακες καταλήγουμε στὰ ἐξῆς συμπεράσματα :

1) Πουλιὰ τῆς ὑπαίθρου ἀναφέρονται κυρίως στὸν Ὅμηρο ποὺ ζεῖ σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀκμῆς τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Βλ. σ 365 ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς προκαλεῖ τὸν Εὐρύμαχο σὲ ἀγῶνα θερισμοῦ καὶ ὀργώματος καὶ Σ 556 ὅπου εἰκονίζεται σὲ ἀσπίδα ὁ βασιλιάς νὰ στέκει εὐχαριστημένος ἀνάμεσα σὲ θεριστές.

Εἰδικότερα πουλιὰ ἀρπαχτικὰ (ἀετός, αἰγυπιός, γύψ, ἰέραξ κ.ἄ.) ἀναφέρονται περισσότερες φορὲς στὴν Ἰλιάδα ποὺ ὁ χαρακτήρας τῆς εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ θέματος πολεμικός, σχεδὸν ἄγριος, καὶ λιγότερες στὴν Ὀδύσεια ποὺ ἔχει ἀντίθετα χαρακτήρα εἰρηνικό.

2) Πουλιὰ - σύμβολα δύναμης (ἀετός) ἀπαντοῦν στὸν Πίνδαρο, τὸν ποιητὴ τῶν Ἐπινίκιων, τὸν ὑμνητὴ τῆς νίκης.

3) Πουλιὰ θαλασσινὰ (ἀλκυὼν) ἀπαντοῦν στὸ Σιμωνίδη τὸν Κεῖο καὶ

1. Βλ. André Sauvage, *Étude de themes animaliers dans la poésie latine*, *Collection Latomus*, vol. 143, σ. 137.

στὴ Σαπφῶ πού κατάγονταν ἀπὸ τὴν Κέα τῶν Κυκλάδων καὶ τὴ Λέσβο ἀντίστοιχα.

4) Πουλιὰ μὲ λαλιὰ (γλυκιὰ ἢ ὄχι) ὅπως ἡ ἀηδῶν καὶ ὁ κόκκυξ ἀπαντοῦν σὲ λυρικοὺς ρομαντικοὺς (Βακχυλίδη, Ἀνακρέοντα, Ἀλκαῖο).

5) Σὰν προφητικὰ πουλιὰ ἀπαντοῦν κυρίως τὰ μεγάλη ἀρπαχτικὰ ὅπως ὁ ἀετός πού δείχνει σχεδὸν πάντοτε τὴ θέληση τοῦ Δία¹.

6) Πουλιὰ πού διακρίνονται κυρίως γιὰ τὴ λαίμαργία τους (ἰκτῖνος, ἐρωδιός) ἀπαντοῦν στοὺς Ἰππώνακτα καὶ Σιμωνίδη τὸν Κεῖο πού σατιρίζουν διάφορους τύπους, πού ἀναφέρονται σὲ ἀνθρώπων 'κακά', ὅπως λέει καὶ ὁ Λουκιανὸς στὸν Ψευδολογιστὴ, 2 : σοὶ δὲ μυρία συνειδῶς ἰάμβων ἄξια βεβιωμένα, πρὸς ἃ μοι δοκεῖ οὐδ' ἂν ὁ Ἀρχίλοχος αὐτὸς διαρκέσαι προσπαρακαλέσας καὶ τὸν Σιμωνίδην καὶ τὸν Ἰππώνακτα συμποιεῖν μετ' αὐτοῦ κἄν ἔν τι τῶν προσόντων σοὶ κακῶν.

Στὴ συνέχεια δίνονται οἱ παραπομπὲς τῶν ποιητικῶν χρήσεων πού ἀναφέρθηκαν, ταξινομημένες μὲ βάση τὸ εἶδος τόσο τοῦ πουλιοῦ ὅσο καὶ τῆς χρήσης.

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

"Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρομοίωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ ἔννοια κάθε πουλιοῦ, ἀντικείμενο λογοτεχνικῆς ἐκμετάλλευσης ἔγιναν ἀκόμη καὶ οἱ ἐπιμέρους ἰδιότητες ἢ χαρακτηριστικὰ τῶν πουλιῶν. Ἔτσι χρησιμοποιοῦνται σὲ παρομοιώσεις πουλιὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ :

- 1) τὴν ὀρμητικότητα : **αἰγυπιός**· χ 302-308, Ρ 460, Ν 531-33. **ἀετός**· Χ 300 - 310, Ο 690-94. **ἰέραξ**· Π 582-83. **κίρκος**· Χ 139-43.
- 2) τὴν ταχύτητα : **ἰέραξ**· Ν 62-64, Ν 817-20, Ο 237-38, **ἀετός**· Φ 251-53, Πίνδ. Π. 2, 49-50. **κίρκος**· ν 86-87.
- 3) τὸ ἰδιόρρυθμο ἴσως πέταγμα ἢ περπάτημα : **ἀετός**· Πίνδ. Ν. 5, 19-21. Ο. 2, 86-89. **ἰέραξ**· Σ 616-17. **ἄρπη**· Τ 350-51. **λάρος**· ε 51-53. **χελιδών**· χ 239-40. **πέλεια**· Ὑμν. 3 εἰς Ἀπόλλ. 114, Ε 778-79.
- 4) τὸ ὄξύ, διαπεραστικὸ βλέμμα : **ἀετός**²· Ρ 674-80.
- 5) τίς κραυγὲς (ἀναρθρες, ὁπωσδήποτε δυνατές, φωνὲς πού βγάζουν) : **αἰγυπιός**· Π 428-30, Ἀσπ. Ἡρακλ. 405-12. **γέρανος**³· Β 459-65, Γ 1-7. **κύκνος**· Β 459-65. **χῆν**³· Β 459-65.

1. Βλ. Thompson, ὁ.π. σ. 12.

2. Βλ. Αἰλ. Π. ζῳων, 1, 42 : ἀετός δὲ ὀρνίθων ὀξυωπέστατος.

3. Πρβ. Ἀριστ. Ζ.Ι. ακ 800 23 : πάντα γὰρ τὰ τοὺς τραχίλους ἔχοντα μακροὺς φθέγγονται βιαίως· ὅταν οἱ χῆνες καὶ γέρανοι καὶ Διον. Ἰξεντ. 35, 22. 36, 2.

- 6) τὴ λαίμαργία : **ικτίνος**¹. Σημων. ὁ 'Αμοργ. 'Απόσπ. 10. **ἔρωδιός**· 'Ιπ-
πῶναξ 'Απόσπ. 10, 1-5.
- 7) τὴν ἐκλεκτικότητα στὸ εἶδος τῆς τροφῆς ποῦ ἀναζητοῦν : **ἄετός**· Πίνδ.
N. 3, 80-82.
- 8) τὴ δειλία : **κοιλίος**· P 755-59. **ψάρ**· P 755-59 ἢ τὸ φόβο : **πέρδιξ**· 'Αρχιλ.
'Απόσπ. 98. **πέλεια**· Φ 493-95. Πρβ. τὴν ἔκφραση **πέλεια τρήρων** ποῦ
ἀπαντᾷ συχνὰ στὸν "Ὅμηρο καὶ ξαναχρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν 'Απολλώ-
νιο Ρόδιο (2, 533-34. 3, 54). 'Αργότερα στὸν Λυκόφρονα (87, 423) τὸ **τρή-
ρων** μόνον τοῦ χρησιμοποιεῖται σὰν οὐσιαστικὸ ποῦ σημαίνει τὸ περιστέρι.
- 9) τὴν ὑπεροχὴ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πουλιά : **ἄετός**²· Πίνδ. Π. 5, 111-13.
I. 6, 50.
- 10) τὸ θρῆνον : **ἠηδών**· τ 518-24. **αἰγυπιός**· π 216-18. **φήνη**· π 216-18. Τὸ
ἠηδόνι ἦταν καὶ εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸ γλυκὸ λάλημα³ του. 'Η μαρτυρία
γιὰ λυπητερὸ τραγοῦδι-μοιρολόγι στὸ τ 518-24 ἀναφέρεται στὴν ἠηδόνα,
τὴν κόρη τοῦ Πανδάρου ποῦ τὴν ἀνοιξή θρηνολογεῖ τὸν ἀγαπημένον της
γιὰ "Ἴτυλο ἢ "Ἴτυ. 'Αναφορὲς στὸ ἠηδόνι-σύμβολο τοῦ ἀνθρώπινου πό-
νου ἔχομε κι ἀργότερα στοὺς "Ἕλληνες τραγικούς (Βλ. π.χ. Αἰσχ. 'Αγ.
1140-45, Σοφ. *Τραχίν.* 962-63, Εὐρ. *Φοῖνισ.* 1515 κ.έ.). "Αν ἐξαι-
ρέσουμε τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλῆ, τὸ ἠηδόνι πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν συμβο-
λίζει τὴν ὀδυνηρὴ ἀγάπη μιᾶς μητέρας γιὰ τὸ γιό της ἴσως ἐπειδὴ
ὁ ἴδιος ὁ μῦθος - τὸ ἀποτρόπαιο δηλ. ἔγκλημα τῆς μητέρας Φιλομήλας -
ἀπαγορεύει στὸ ἠηδόνι νὰ εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς μητρικῆς τρυφερότητας.
Διαπιστώνει ἀκόμη κανεὶς ὅτι πάντοτε οἱ γυναῖκες εἶναι ἐκείνες ποῦ
ἐμπνέουν στοὺς ποιητὲς τὶς ἀναφορὲς τους στὸ ἠηδόνι, ἴσως ἀπὸ ἐπίδραση
τοῦ μύθου ἢ ἴσως ἐπειδὴ τὸ τραγοῦδι τοῦ πουλιοῦ εἶναι πολὺ δξὺ γιὰ
νὰ ἐκφράζει τὸν ἀνδρικό πόνο³.
- 11) τὴν εὐστροφία, πονηριά : **κόκκυξ**⁴· 'Ανακρ. 'Απόσπ. 29.
- 12) τὴν ψευτοαντρεία (ἐπίδειξη ἀνύπαρκτης δύναμης κι ἀντρειάς) : **ἀλε-
κτωρ**· Πίνδ. O. 12, 13-16.
Τὸ θέμα τῆς κοκκορομαχίας χρησιμοποιεῖται καὶ ἀργότερα στὴν ἑλληνικὴ
ποίησι σὲ πολυάριθμες συγκρίσεις (Βλ. 'Αριστοφ. 'Αχ. 525, Αἰσχ.
Εὐμ. 861-62. 'Αγαμ. 1670-71 καὶ ἄλλοῦ).
- 13) τὴ στοργὴ ποῦ δείχνει τὸ πουλι-μητέρα γιὰ τὰ κλωσσοπούλια : **αἰγυ-**

1. Πρβ. Αἰλ. Π. ζῶων, 2, 47 : 'Ἰκτίνος ἐς ἀρπαγὴν ἀφειδέστατος. οἶδε τῶν μὲν
ἐξ ἀγορᾶς ἐμποληθέντων κρεατίων ἐὰν γένωνται κρείττους, ἤρπασαν προσπεσόντες,
τῶν δὲ ἐκ τῆς τοῦ Διὸς ἱερουργίας οὐκ ἂν προσάφαινο.

2. Βλ. Διον. 'Ιξεντ. 2, 22 : τῶν λοιπῶν ὑπερτεροῦσιν ὀρνέων.

3. Βλ. S a u v a g e, ὁ.π. σ. 206.

4. Βλ. Αἰλ. Π. ζῶων, 3, 30 : σοφώτατος ὁ κόκκυξ καὶ πλέκειν εὐτόρους ἐξ ἀπὸρων
μηχανᾶς δεινότητος.

πίδες· π 216-18. φήγη¹· π 216-18. Παρομοιώσεις ζωντανεμένες ἀπὸ τὴ μητρικὴ ἢ πατρικὴ ἀγάπη τῶν πουλιῶν ἔχουμε πολυάριθμες ἀργότερα στὴν ἑλληνικὴ τραγωδία (βλ. Αἰσχ. Ἐπ. 290-94. 501-503, Εὐρ. Ἡρακλ. Μαιν. 70-72 κ.ἄ.).

14) τὸν τρόπο παγίδευσῆς τους : κίχλη, πέλεια· χ 468-72, ὅπου οἱ ἄπιστες δοῦλες τῆς Πηνελόπης πρόκειται νὰ θανατωθοῦν σὰν τὶς κίχλες καὶ τὰ περιστέρια ποὺ πέφτουν στὴ θηλιά ποὺ τοὺς ἔχουν στήσει σὲ χαμόκλαδα. Ἡ παρομοίωση αὐτὴ ποὺ ἀναφέρεται σὲ παγίδευση πουλιῶν εἶναι ἡ μοναδικὴ σὲ ὀλόκληρο τὸ ἑλληνικὸ ἔπος. Ἀντίθετα οἱ Λατίνοι χρησιμοποιοῦν συχνὰ τὸ θέμα τῆς ὀρνιθοθηρίας γιὰ νὰ λαμπρύνουν πολεμικὰ κυρίως ἐπεισόδια².

15) τὴ γλυκολαλιά : ἀηδῶν³. Ὑμν. 19 εἰς Πάνα, 16-18. Θέογν. Ἐλεγ. 1, 939.

Ὁ A. R. Chandler⁴ σημειώνει πῶς ὁ Πλάτωνας στὸν Φαῖδωνα 85α εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἐναντιώνεται στὴν παραδόση ποὺ ἀπέδιδε στὴ θλίψη καὶ στὸ πένθος τὸ τραγοῦδι τῆς ἀηδόνας (καὶ μαζὶ τοῦ χελιδonioῦ καὶ τοῦ ἔποπα). Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ ποίηση στὸ σύνολό της, δὲν παρέχει μαρτυρίες ἐναντίωσης στὸ μῦθο ἐν τούτοις πολλὲς φορές δηλώνει τὴ μελωδικὴ ποιότητα τοῦ τραγοῦδιοῦ τοῦ ἀηδονιοῦ χρησιμοποιώντας ἐπίθετα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρμονίας ἐνός τραγοῦδιοῦ ποὺ μερικὲς φορές παρομοιάζεται μὲ μέλι· βλ. Βακχ Ἀπόσπ. 3, 97-98 (μελιγλώσσου... ἀηδόνος) καὶ ἄλλοι.

16) τὸ χαρακτηριστικὸ τους τραγοῦδι : κύκνος· Πρατ. Ἀπόσπ. 1, 3-5. Σχετικὰ μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ κύκνου καὶ τὴ σημασία του ἢ φιλοσοφία καὶ ἡ ποίηση δὲν συμφωνοῦν καθόλου⁵. Ὁ Σωκράτης στὸν Φαῖδωνα 85 α-β ἐπιπλήττει τοὺς ἀνθρώπους ποὺ, μέσα στὸν φόβο τους γιὰ τὸ θάνατο, συκοφαντοῦν τοὺς κύκνους ποὺ δὲν θρηνοῦν γιὰ τὸ τέλος ποὺ πλησιάζει ἀλλὰ τραγοῦδοῦν περισσότερο χαρούμενα πράμα ποὺ δὲν ἔκαναν παλιότερα. Ὁ Κικέρωνας *Tusc. I*, 30, 73 παραφράζει τὸν Πλάτωνα. Ἀντίθετα στὸν Εὐριπίδη, Ἡρακλ. Μαιν. 109-110 ὁ χορὸς τῶν γερόντων τραγοῦδώντας ἕνα μοιρολόγι συγκρίνεται μὲ ἕνα ἐτοιμοθάνατο κύκνο ἐνῶ ὁ Σενέκας συνεχίζει τὴν παράδοση στὴ τραγωδία του *Agam.* στ. 677-80.

1. Πρβ. Ἀριστ. *Z.I.*, ι 619 24 : καὶ τὰ τέκνα ἐκτρέφει καὶ τὰ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀετοῦ.

2. Βλ. *Sauvage*, ὁ.π. σ. 140.

3. Πρβ. Διον. Ἰξεντ. 13, 9 : καὶ ταῖς ἀηδόσι θανμαστὴν τινα φῶδης δέδωκεν ἀρμονίαν.

4. The nightingale in Greek and Latin Poetry, *Classical Journal*, 30 (1934-35), σσ. 81-82.

5. Βλ. *André Sauvage*, ὁ.π. σ. 238.

- 17) τὸν θόρυβο πὸς κάθουν ὅταν περίτρομα πετοῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ : οἰωνός· λ 605-606.
- 18) τὸ πλῆθος τους : οἰωνός· Adesp. fr. 94.
- 19) τῆ φλυαρία : χελιδόν· Πυθαγ. C₆ (I 466, 1).
 Γιὰ τῆ φλυαρία τῶν χελιδονιῶν πρβ. Πλ. Πολ. 398A, ὅπου ὁ Πλάτωνας εἰρωνευόμενος τὴν ἰδέα ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι ἓνα εἶδος θεοῦ λέει πῶς πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦν σὰν ἱερὸ ἄμυρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες καὶ ἐρίω στέφαντες, πράμα πὸς κατὰ τὸν Δίωνα Χρυσόστομο 53.276 ἔκαναν οἱ Ἑλληνίδες γυναῖκες γιὰ τὰ χελιδόνια : καὶ κελύει μάλα εἰρωνικῶς στέφαντας αὐτὸν ἐρίω καὶ μύρω καταχέαντας ἀφιέναι παρ' ἄλλους· τοῦτο δὲ αἱ γυναῖκες ἐπὶ τῶν χελιδόνων ποιοῦσι. Γι' αὐτὴ τῆ συνήθεια ὁ F. Astius¹ ὑποθέτει ὅτι στὸ χωρίο πὸς ἀναφέραμε ὁ Πλάτωνας ἐμπαίζει τοὺς Ἀθηναίους γιὰτὶ οἱ ποιητὲς ἦταν ὅπως τὰ χελιδόνια ἀπιστοὶ καὶ φλύαροι. Πρβ. ἀκόμη Ἀριστοφ. Βάτρ. 92-93, ὅπου ἡ φλυαρία τῶν τραγωδῶν παρομοιάζεται μὲ ἐκεῖνη τῆς χελιδόνας καὶ Βάτρ. 679-82 ὅπου ὁ Ἀριστοφάνης βάζει ἓνα χελιδόνι ἐπάνω στὰ χεῖλη τοῦ δημαγωγοῦ Κλεοφώντα καὶ τὸν κατηγορεῖ πὸς δὲν εἶναι Ἀθηναῖος ἀλλὰ Θράκας.

ΟΙΩΝΟΣΚΟΠΙΑ

- ἀετός : ο 160.65, υ 242-46, β 146-156, Ν 821-23, Μ 200-209, Θ 247-52, Ω 290-95, Πίνδ. I. 6, 49-54.
- ἐρωδιός : Κ 274-77, Ἴππων. Ἀπόσπ. 21, 1-2.
- κίρκος : ο 525-34.
- οἰωνός : Μ 237-40, Ὑμν. 4 εἰς Ἑρμ. 543-44. 546-49, Ἡσ. Ἀπόσπ. 240, 9-11. Ἔργα καὶ Ἡμ. 800-801, Θεόγν. Ἐλεγ. 1, 543-46. Σόλ. Ἀπόσπ. 1, 55-56.
- ὄρνις : β 181-82, ω 311-13, Ἡσ. Ἔργα καὶ Ἡμ. 826-28, Πίνδ. Ν. 9, 18-19. Π. 4, 190-91.
- πέλεια : ο 525-34.
- στρουθός : Β 308-29.

ΜΥΘΟΣ

- ἀετός : Πίνδ. Π. 1, 6-8, Ἡσ. Θεογ. 523-25. Ἀπόσπ. 250. Ἀπόσπ. 33 (α), 13-14 : ἄλλοτε μὲν γὰρ ἐν ὀρνίθεσσι φάνεσκεν ἀετός... Τὸ ἀπόσπασμα

1. Βλ. *Annotationes in Platonis opera*, (Lipsiae, 1829), τόμ. 2, σ. 173.

τοῦτο ἀναφέρεται στὸν Περικλύμενο ποὺ εἶχε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα τὸ χάρισμα νὰ μεταμορφώνεται κατὰ βούληση. Ἔτσι στὴν πάλη του μετὸν Ἑρακλῆ μιὰ ἀπὸ τίς μεταμορφώσεις του ἦταν καὶ ἐκεῖνη σὲ ἀετό. Πρβ. τὴ μεταμόρφωση τοῦ Μέροπα, Εὐστ. 1351,29 : *φέρεται δὲ μῦθος καὶ ὅτι Μέρουφ Κῶος, ἀπαύστως τὴν γυναῖκα πενθῶν θανοῦσαν, ξενίσας Ἑρέαν, μετεβλήθη εἰς ἀετόν, καὶ σύνεστιν αἰὶ τῷ Διὶ καὶ τὴ μεταμόρφωση τοῦ Περιφά, Ἄντ. Λιβ., *Μεταμορφώσεις* 6, 3 (ἔκδ. Βυδέ) : *ἐλθὼν δὲ (Ζεὺς) εἰς τὰ οἰκία τοῦ Περιφάντος καὶ καταλαβὼν ὀμιλοῦντα τῇ γυναίκε, πιέσας ἀμφοτέραις ταῖς χερσίν¹ ἐποίησεν ὄρνιθα αἰετόν, τὴν δὲ γυναῖκα αὐτοῦ δεηθεῖσαν καὶ αὐτὴν ὄρνιθα ποιῆσαι σύννομον τῷ Περιφάντι ἐποίησε φήνην.* Πρβ. ἀκόμη Ἄντ. Λιβ. δ.π. 20, 7 : *Λύκιος δὲ μεταβαλὼν ἐγένετο κόραξ τὸ χρῶμα λευκός,² αὐτὶς δὲ βουλήν Ἀπόλλωνος ἐγένετο κῶνεος, ὅτι πρῶτος ἤγγειλε Κορωνίδα τὴν Φλεγίου θυγατέρα γαμηθεῖσαν Ἀλκονοεῖ.**

Σχετικὰ μετὶ τίς μεταμορφώσεις τῶν θεῶν σὲ πουλιά [μεταμόρφωση στὸν Ὅμηρο τῆς Ἀθηνᾶς³ σὲ χελιδόνι χ 239-40, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα σὲ γυπαετοῦς Η 59-60 καὶ τῆς Ἀθηνᾶς σὲ φήνη (θαλασσαετό;) γ 372 ὁ Hartmut Erbse⁴ θέτει τὸ ἐρώτημα ἂν μποροῦν πράγματι οἱ ὀμηρικοὶ θεοὶ νὰ παρουσιάζονται σὰν πουλιά ἢ μήπως τὰ σχηματοποιημένα πουλιά εἶναι μόνο μιὰ παραβολὴ ποὺ δημιουργεῖ ἢ ποίηση.

Καὶ ἐνῶ οἱ νεώτεροι Σχολιαστὲς εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ Ὅμηρος παρέχει τὴ δυνατότητα οἱ θεοὶ του νὰ μεταβάλλονται σὲ πουλιά, ὁ F. Dirlmeyer, ποὺ σὲ μιὰ ἐνδιαφέρουσα μελέτη⁵ ἀνακίνησε τὸ θέμα τῆς με-

1. Στις περισσότερες περιπτώσεις καὶ σὲ ὅλους τοὺς μῦθους, ποὺ ἀποδίδονται στὸ Βοῖο ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ τοῦ Ἄντ. Λιβ., ἡ μεταμόρφωση γίνεται ἀπὸ κάποια θεότητα ποὺ συμπληρώνει τὴν πράξη μετὰ τὰ ἴδια της τὰ χέρια, ἀγγιζοντας ἕνα ὀποιοδήποτε ἀντικείμενο ἢ κάποιο ἀντικείμενο ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς γνώρισμα. Βλ. M. Parathomopoulos, *Antoninus Liberalis - Les Métamorphoses*, (Paris, 1968), σ. 89, σημ. 14.

2. Ἡ παροιματικὴ ἔκφραση *λευκός κόραξ*, ποὺ εἶναι ἰσοδύναμη μετὰ τὴν ἔκφραση *μέλας κῶκος*, σημαίνει κάτι τὸ σπάνιο καὶ ἀνήκουστο καὶ ἀνήκει στὸ μοτίβο τῶν ἀδυνάτων τῆς λαϊκῆς ποίησης. Βλ. Ν. Ἀνδριώτη, *Γλωσσικὴ Λαογραφία*, (Ἀθήναι, 1940) - (*Ἀφιέρωμα εἰς Κωνσταντῖνον Ἀμαντον*, σσ. 57 - 86) καὶ Parathomopoulos δ.π. σ. 115, σημ. 19. Πρβ. Ἀνθ. Παλ. 11, 436 (*Δουκιανός*) : *θᾶπτον ἔην λευκοὺς κόρακας πιηνάς τε χελώνας εὐρεῖν ἢ δόκιμον ῥήτορα Καππαδόκην;*

3. Τὸ ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ παίρνει τὴ μορφή διαφόρων πουλιῶν καὶ ἔχι ἐνὸς δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει ἐφόσον ἔτσι παρουσιάζεσθαι καὶ στὴ μινωικὴ ἐποχὴ ὅπου ἔπαιζε τὸ ρόλο τῆς θεᾶς τοῦ παλατιοῦ ἔχοντας σὰν συνοδοῦς της φίδι ἢ πουλί. Βλ. G. Lavoie, *Métamorphoses divines dans l'Épique, Antiquité Classique*, 39 (1970), σ. 33.

4. *Homerische Götter in Vogelgestalt*, *Hermes*, 108 (1980), σ. 259.

5. *Die Vogelgestalt homerischer Götter*, *Sitz Ber. Heidelberg Akad. d. Wissensch., phil.-hist. Kl.*, 2 (1967).

ταμόρφωσης τῶν θεῶν σὲ πουλιά, κατέληξε στὸ συμπέρασμα πὼς στὸν Ὅμηρο δὲν ὑπάρχουν μεταμορφώσεις ἀλλὰ μόνον ἀπλὲς παρομοιώσεις θεῶν μὲ πουλιά. Ἡ ἀποψη αὐτὴ ἔγινε τελικὰ δεκτὴ¹ ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ἐρευνητὲς τοῦ Ὅμηρου μὲ ὀρισμένες ὀπωσδήποτε ἐξαιρέσεις. Ἐτσι ὁ G. L a v o i e² νομίζει πὼς ἡ ἴδια ἡ δράση μερικὲς φορές, γιὰ νὰ παραμείνει λογικὴ, ἐπιβάλλει στὸ θεὸ τὰ χαρακτηριστικὰ πού πρέπει ἐκεῖνος νὰ πάρει, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὴν Ἴρι ὅταν ἀπευθύνεται στοὺς Τρῶες μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γιοῦ τοῦ Πριάμου Πολίτη³. Ἄλλοτε πάλι ὑπάρχει κάποια αἰτιολογία τοῦ μυθικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ χαρακτήρα τῆς μεταμόρφωσης πού ἄλλοτε εἶναι συνειδητὴ καὶ ἄλλοτε ὄχι. Δηλ. οἱ μεταμορφώσεις ἀποτελοῦν γιὰ τὸν L a v o i e ἕνα παράδειγμα τῆς διάδοσης διὰ μέσου τῆς ἐπικτῆς παράδοσης κάποιας παλαιᾶς θρησκευτικῆς ἀντίληψης χωρὶς μάλιστα νὰ γνωρίζει τοῦτο ὁ ποιητής, πού θὰ ἦταν ἐξἄλλου κάπως ἀπίθανο νὰ γνωρίζε ἀρκετὰ καλὰ τὸ θρησκευτικὸ παρελθὸν τῆς Ἑλλάδας ὥστε νὰ κάνει συνειδητὰ φανεροὺς ὑπαινιγμοὺς.

ἀηδὼν : τ 518-23. Ἑσ. Ἀπόσπ. 312 : *τὴν ἀηδόνα μόνην ὀρνίθων ἀμελεῖν ἔπνου καὶ διὰ τέλους ἀγρυπνεῖν...* Πιθανότατα ὑπάρχει κάποια σχέση ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ πού ἀναφέρει ὁ Ἡσίοδος καὶ σὲ ἐκεῖνο πού μᾶς παραδίδει ὁ Αἰλιανός, *Π. ζῴων 1, 43 : λέγουσι δὲ καὶ τὰ κρέα αὐτῆς ἐς ἀγρυπνίαν λυσιτελεῖν... πονηρὸν δὲ τὸ ἐκ τῆς τροφῆς δῶρον, φυγὴ ἔπνου...*

ἀλκυὼν : Σιμων. ὁ Κεῖος Ἀπόσπ. 12. Πρβ. Αἰλιαν., *Π. ζῴων 1, 36 : κτεῖ δὲ ἄρα χειμῶνος μεσοῦντος, καὶ ὁμως ἡ τοῦ ἀέρος γαλήνη δίδωσιν εὐημερίαν καὶ ἀλκυονείας τηρικᾶδε τῆς ὥρας ἄγομεν ἡμέρας.*

γέρανος : Γ 4-7. Πρβ. Ἀριστ. *Z. I. θ 12597^a 6 : μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν πεδίων εἰς τὰ ἔλη τῆς ἄνω τῆς Αἰγύπτου.... οὗ καὶ λέγονται τοῖς Πυγμαίοις ἐπιχειρεῖν...*

Τὸ θέμα τῆς διαμάχης Πυγμαίων-γερανῶν πού πρωτοσυναντᾶμε στὴν Ἰλιάδα δὲν τὸ ξαναβρίσκουμε σχεδὸν καθόλου στὴ μεταγενέστερη ἑλληνικὴ ποίηση. Ἀντίθετα εἶναι πολὺ συχνὸ στὴ λατινικὴ ἀπὸ τὸν Ὄβιδιο καὶ μετὰ⁴.

γῶψ : λ 578-79.

ἰωγὴ : Πίνδ. Π. 4, 213-17. Πρβ. Διον. Ἰξευτ. 15, 3 : *ταῖς φαρμακίσι γυναιξὶ προσφιλεῖς ἰωγες.* Ἡ μαγικὴ χρῆση τοῦ πουλιοῦ ὀφείλεται μᾶλλον σὲ τὶς παράξενες κινήσεις τῆς πλάτης πού γίνονται τὴν ἐποχὴ τοῦ ζευγαρώματος

1. Βλ. Webster, *La Grèce de Mycènes à Homère*, (Paris, 1962), σ. 48 κ.έ.

2. Βλ. L a v o i e, ὁ.π. σ. 33.

3. Βλ. B 786 κ.έ.

4. Βλ. S a u v a g e, ὁ.π. σ. 222, σημ. 28.

γιὰ νὰ προσελκύσουν τὸ ἐρωτικὸ ἀντικείμενο¹. Στὴ μαγεία ἀπλώναν τὸ πουλιὶ πάνω σὲ ἓνα τροχὸ ποῦ γύριζε κι ἔτσι προσέλκυαν τὸ πρόσωπο ποῦ ἐπιθυμοῦσαν. Ἡ ἐφεύρεση αὐτὴ περιγράφεται στὸ παραπάνω χωρίο τοῦ Πινδάρου. Ἡ λέξη *λυγξ* χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τὸν μαγικὸ τροχὸ χωρὶς νὰ εἶναι πάνω του τὸ πουλιὶ καὶ μεταφορικὰ γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιθυμίας². "Ἐνα ἀνώνυμο Ἀλεξανδρινὸ ἐπίγραμμα περιέχει τὴν ἀφιέρωση ἑνὸς τέτοιου μαγικοῦ τροχοῦ³. Εἶναι παράξενο πὼς ἡ λέξη *λυγξ* δὲν ἀναφέρεται πουθενὰ στὶς πολυάριθμες ἐρωτικὲς ἐπικλήσεις τῶν πατέρων⁴. Μολονότι δὲν ἔχομε φιλολογικὲς μαρτυρίες παρουσιάζεται ὅμως συχνὰ σὲ ἀγγεῖα καὶ ἄλλα μνημεῖα ἓνας ἀκτινωτὸς τροχὸς ἢ δίσκος ποῦ συχνὰ κουβαλοῦσε ὁ Ἔρωτας καὶ μερικὲς φορὲς κάποια γυναίκα⁵. Ὁ J. Bury⁶ λέει πὼς ἡ *λυγξ* ἦταν ἀρχικὰ ἓνα (μαγικὸ) θέλημα τῆς σελήνης ἢ ἐπικλήση τῆς θεᾶς τῆς σελήνης Ἰῶς. Εἶναι ὅμως πολὺ ἀπίθανο νὰ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἡ Ἰῶ θεὰ τῆς σελήνης καὶ ὀλοτέλα ἀδύνατο νὰ ἔχει τὸ ὄνομά της κάποια σχέση μετὰ τὸ *λυγξ* (λύζω)⁷.

κόραξ : Ἡσ. Ἀπόσπ. 60, 1-4 : *τῆμος ἄρ' ἄγγελος ἤλθε κόραξ*. Ἴσως νὰ στάλθηκε στὸν Ἀπόλλωνα μηνυτὴς ὁ κόρακας ἐπειδὴ παλιότερα, πρὶν μεταμορφωθεῖ σὲ πουλιὶ ἦταν ἄνθρωπος⁸. Ἡ εἰκασία ὅμως αὐτὴ δὲν φαίνεται τόσο βάσιμη ἐφόσον ἔχομε μαρτυρίες πὼς κι ἄλλα πουλιὰ ἦταν παλιότερα ἄνθρωποι (π.χ. *ἀηδών*, *χελιδών*, *ἔποψ*)⁹ δὲν μπορούσαν ὅμως νὰ βγάλουν ἀνθρώπινη λαλιά. Ἡ πιὸ πιθανὴ αἰτιολογία στηρίζεται σὲ αὐτὸ ποῦ ἀναφέρει ὁ Αἰλιανός, *Π. ζώων* 2, 51 : *ἦν δὲ ἄρα ὀρνίθων πολυκλαγγότατος τε καὶ πολυφωνότατος· μαθὼν γὰρ καὶ ἀνθρωπίνην προίησι φωνήν*. Εἶναι ὅμως ἐξίσου πιθανὸ νὰ στάλθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὁ κόρακας σὰν μηνυτὴς κακοῦ μαντάτου προφανῶς γιὰ τὸ μαῦρο του χρῶμα. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει μετὰ τὸ χελιδόνι ποῦ στὴ λαϊκὴ δοξασία ἦταν ἐπίσης κακὸς οἰωνὸς ἐξαιτίας τοῦ μαύρου του χρώματος, μερικὸι μάλιστα θεωροῦσαν πὼς ἐνσάρκωνε τὸν πρῶρο θάνατο¹⁰.

1. Βλ. A.S.F. Gow, *Theocritus*, (Cambridge, 1952), τόμ. 2, σ. 41.

2. Βλ. Πίνδ. Ν. 4, 35. *Αἰσχ. Πέρσ.* 987.

3. Βλ. Ἀνθ. *Παλ.* 5, 205.

4. Βλ. *Journal of Hellenic Studies*, 54 (1934), σ. 9.

5. Βλ. *Journal of Hellenic Studies*, 54 (1934), σ. 1, σημ. 1.

6. Βλ. *Journal of Hellenic Studies*, 7 (1886), σ. 157 κ.ε.

7. Βλ. Cook, *Zeus*, (Cambridge, 1940), σ. 253.

8. Βλ. Διον. Ἰερευτ. 9, 5 : *ὑδωρ γὰρ ἐνεγκεῖν κελουσθεῖς, ἠνίκα ἐν Τρῳίῃ τὸν Ἀσκληπιὸν ἔτιχτε Κορωνίς, τοῦ κελουσθέντος ὑπεριδὼν ἐλαγνεύετο ὁ Κόραξ καὶ διὰ τοῦτο μῆγες Ἀπόλλωνος εἰς ὄρνιν τ' αὐτὸν μέλανα τρέπει*.

9. Βλ. Ἡσ. Ἀπόσπ. 312.

10. Βλ. Ἀρτεμίδωρος, Ὀνειροφ. 66 (ἐκδ. R. Pack) : *φασὶ γὰρ τὸ ζῶον θανάτον τε σημαίνειν ἀώρων σωμάτων καὶ πένθος καὶ λύπην μεγάλην*.

χελιδών: Ἦσ. Ἀπόσπ. 312.

ΑΙΝΟΣ

ἀετός: Ἀρχίλ. Ἀπόσπ. 89, 1 - 3 (ἐκδ. E. Diehl)

Πρόκειται γιὰ λαϊκὴ διήγηση, ποὺ τὴ χρησιμοποίησε ὁ Ἀρχιλόχος καὶ ποὺ οἱ Ἀρχαῖοι κατὰ τὴ συνήθεια τοὺς ἀπέδιδαν στὸν Αἴσωπο¹.

ἀηδών: Ἦσ. Ἔργα καὶ Ἦμ., 203-12.

ἰέραξ: Ἦσ. Ἔργα καὶ Ἦμ., 203-12.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ (πουλιὰ σὰν διακοσμητικὰ στοιχεῖα).

ἀετός: Πίνδ. Ο. 13, 20-21. Π. 4, 1-6. Π. 1, 6: εὐδει δ' ἀνὰ σκάπτρῳ Διὸς αἰετός...²

πέλεια: Λ 632-35.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ - ΠΟΙΗΣΗ (Πουλιὰ σὰν θέμα τραγουδιοῦ ἢ ποιήματος).

ἀετός: Πίνδ. Παι. 8, 70.

ἀηδών: Βακχ. Ἀπόσπ. 3, 96-98 (ἐκδ. B. Snell).

ἀλκυών: Σαπφ. Ἀπόσπ. 195 (ἐκδ. Lobel - Page).

χελιδών: Carm. Popul. 41. Τραγοῦδι ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὰ δικὰ μας χελιδονίσματα³. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀπλοῖκά αὐτὰ εὐθύμα ἕσματα ποὺ τραγουδοῦσαν παιδιὰ τῆς Ρόδου διέσωσε ὁ Ἀθήναιος 360 C.⁴

ΠΟΥΛΙΑ - ΧΡΟΝΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ

Ἐκτός ἀπὸ τίς κατηγορίες πουλιῶν ποὺ εἶδαμε ὡς τώρα ὑπάρχει ἄλλη μία: εἶναι τὰ πουλιὰ ἐκεῖνα ποὺ συνδέονται μὲ ὀρισμένες χρονικὲς περιόδους:

ἀηδών: μηνυτῆς τῆς ἀνοιξῆς - Σαπφ. Ἀπόσπ. 136: ἦρος ἄγγελος ἡμερόφανος ἀηδων. τ 519: καλὸν αἰείδησιν ἔαρος νέον ἴσταμένοιο. Ὁ συνδυασμὸς αὐτοῦ τοῦ πουλιοῦ καὶ τῆς ἀνοιξῆς εἶναι παραδοσιακός. Ὁ Πλίνιος N.H. 10, 81 γράφει πὼς τὸ ἀηδὸν τραγουδάει δεκαπέντε μερόνυχτα συνέχεια *densante se frondium germine*: ἡ ποίηση τοῦ Μεσαίωνα

1. Βλ. Ἀριστοφ. Ὀρνίθες, 651-53.

2. Βλ. K. Sittl, *Der Adler und die Weltkugel als Attribute des Zeus*, (Leipzig, 1884), σσ. 3-42 καὶ Cook ἔ.π. σ. 954.

3. Βλ. Κακριδῆ, ἔ.π. 680 κ.

4. Βλ. Thompson, ἔ.π. σ. 319.

παρουσιάζει ἐπίσης τὸ ἀηδὸνι σὺν μηνυτῇ τῆς ἀνοιξῆς¹.

ἀλέκτωρ: μηνυτῆς τῆς μέρας - Σιμων. Ἐπίσπ. 80 Β: ἀμερόφων' ἀλέκτωρ' Θεόγν. Ἐλεγ. 1, 863-64: *θαυροίη αἰθῆς ἔσειμι, ἦμος ἀλεκτρονόων φθόγγος ἐγειρομένων. Βατραχομ., 191-92: ἐγὼ δ' ἄνπνος κατεκείμην ... ἔως ἐβόησεν ἀλέκτωρ.*

Τὸ πρόωρο ζῦπνημα τοῦ πετεινοῦ παρουσιάζεται ἀργότερα στὴν κωμικὴ διήγηση τοῦ βωμολόχου τῶν Ὀρνίθων τοῦ Ἀριστοφάνη σὺν ἁμάρτημά του, ὅπως ἀκριβῶς τὸ βρίσκουμε καὶ σήμερα σὲ νεοελληνικὰ παραμῦθια. Ὅταν π.χ. στὸ ἡπειρωτικὸ παραμῦθι «Ἡ ἀλωπού στὸ χατσ' λίκι» ἔρθει καὶ τοῦ πετεινοῦ ἡ ὥρα νὰ ξομολογηθεῖ ἡ ἀλεπού τοῦ λέει: ἐσὺ τί ἔκανες πού λαλᾶς ἀπ' τὰ μεσάνυχτα καὶ ζυπνᾶς τ' ἀνδρόγενα; καὶ κάποτε λαλᾶς γρηγορότερα, καὶ γελιοῦνται καὶ ἐβγαίνουν τὰ καρβάνια καὶ τὰ πατοῦν οἱ κλέφτες;»²

γέρανος: μηνυτῆς τοῦ φθινοπώρου-τοῦ χειμῶνα-Ἦσ. Ἔργα καὶ Ἡμ., 450-51: τ' ἀρότοιό σε σῆμα φέρει καὶ χείματος ὄρην δεικνύει ὄμβροηροῦ. Πρβ. Ἄρατ. Φαινόμε. 1011-1112. 1031-32 καὶ Βεργ. Γεωργ. 1, 373-75 ὅπου ὁ γέρανος ἀναγγέλλει τὴ βροχὴ καὶ τὴν καταγίδια, ἂν καὶ ὁ Πλίσιος Ν.Η. 10, 61 σημειώνει πὼς οἱ γέρανοι ἔρχονται τὸ καλοκαίρι.

χελιδὼν: μηνυτῆς τῆς ἀνοιξῆς - Ἦσ. Ἔργα καὶ Ἡμ.. 568-70: ὄρωτο χελιδὼν ἐς φάος ἀνθρώποις, ἔαρος νέον ἰσταμένιοι. Σιμων. Ἐπίσπ. 74: ἀγγελε κλυτὰ ἔαρος ἀδούδοιμον, κτανέα χελιδοῖ. Στση. Ἐπίσπ. 36: ὅταν ἦρος ὥρα κελαδῆ³ χελιδὼν. Carm. Popul. 41, 1-3: ἦλθ', ἦλθε χελιδὼν, καλὰς ὥρας ἄγουσα, καλοὺς ἐνιαυτοὺς.

ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΙ

Πιστεύονταν ὅτι ἡ ἀκριβεία τῆς ἀναχώρησης καὶ τῆς ἀφίξης τῶν πουλιῶν, ἡ ταχύτητα ἢ ἡ ὀρμὴ τοῦ πετάγματός τους, ἡ ἀρμονία τῶν τραγουδιῶν τους καὶ πιθανὸν ἄλλες ιδιότητες ἢ χαρακτηριστικὰ ἄρεζαν στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ἔτσι ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πουλιῶν ποὺ ἀπαντοῦν στὰ κείμενα τῆς προκλασικῆς περιόδου ἐπισημάναμε τὰ παρακάτω πουλιὰ ποὺ συνδέονται⁴ μὲ ὀνόματα θεῶν καὶ ἦταν ἴσως σύμβολά τους.

1. Βλ. Sauvage, ὁ.π. σ. 195.

2. Βλ. Φ. Κ α ρ ι δ ῆ, Τὸ ἁμάρτημα τοῦ πετεινοῦ, Ἐλληνικά, 25 (1972), σσ. 185-89.

3. Καμμιά μουσικὴ ἀξία δὲν ἀναγνωρίζεται στὸ χελιδόνι· τὸ ἐπίθετο ἡδυμέλης ποὺ ὁ Ἀνακρέοντας Ἐπίσπ. 67 μεταχειρίζεται γιὰ τὴν χελιδόνα παραμένει ὅπωςδὴποτε μιὰ ἐξαίρεση.

4. Ἡ σχέση ἀνάμεσα στὰ πουλιὰ καὶ στοὺς θεοὺς δὲν ἐξαφανίστηκε μαζί μὲ τὸν μυκηναϊκὸ κόσμο ἀλλὰ τὴν ξαναβρίσκουμε πάλι πολὺ πιὸ ἀργά. Ὁ Πλούταρχος Πότερα τῶν

ἀετός : Ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ ἀκόλουθος τοῦ Δία¹, τὸ σύμβολο τῆς δυνάμεις του καὶ μερικὲς φορὲς μία ἀπὸ τὶς μορφὲς ποῦ ἔπαιρνε ὅταν μεταμορφωνόταν. Πρβ. Ἀπολλόδ. 3, 12, 2, ὅπου ὁ Δίας μεταμορφωμένος σὲ ἀετὸ ἀρπάζει τὸ Γανυμήδη καὶ τὸν φέρνει στὸν Ὀλυμπο σὰν οἰνοχότῶν Ὀλύμπιων θεῶν. Οἱ σχέσεις αὐτὲς ἀνάμεσα στὸ Δία καὶ στὸν ἀετὸ ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ παραστάσεις τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν ὅπου ἀετὸς στέκεται στὸ κάτω μέρος τοῦ θρόνου τοῦ Δία ἢ ἀετοὶ σέρνουν τὸ ἔθρονον τοῦ κ.ἄ.².

ἀλέκτωρ : ἦταν τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τῆς Οὐρανίας - Βακχ. Ἀπόσπ. 4, 7-9 : ἀδνεπὴς ἀναξιφόρ/μιγγος Οὐρα[νί]ας ἀλέκτωρ.

κύκνος : πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τοῦ μουσικοῦ Ἀπόλλωνα³. Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσή του στὸν Ἀπόλλωνα δὲν δίστασε στίς τελευταῖες του στιγμὲς νὰ ταυτιστεῖ μὲ τοὺς κύκνους, τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ του⁴.

στρουθός : ἦταν τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τῆς Ἀφροδίτης⁵ - Σαπφ. Ἀπόσπ. 1, 9 - 12.

ζῳων φρονιμώτερα 22 B, ἀναφέρει πῶς ὁ Εὐριπίδης ὀνόμαζε τὰ πουλιὰ ἀγγελιαφόρους τῶν θεῶν Πρβ. Εὐρ. Ἴων 159.

1. Βλ. Thompson, ὁ.π. σ. 4.

2. Βλ. Cook, ὁ.π. σ. 694.

3. Βλ. Διον., Ἰεστ. 36, 17. Αἰλιαν., Π. ζῳων 2, 32. Πρβ. Καλλίμ. Ὑμνος 4, 249-54, ὅπου κύκνοι χαίρετοῦν τὴ γέννηση τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ Ἀλκαῖος Ἀπόσπ. 10 ὅπου ἡ ἄμαξα ποῦ ὀδηγεῖ τὸν θεὸ τῆς χάρας τῶν Ὑπερβορείων στοὺς Δελφοὺς σέρνεται ἀπὸ τὰ ἴδια πουλιὰ.

4. Βλ. Πλάτ. Φαίδων, 85 B : ἠγοῦμαι ὁμόδουλος τε εἶναι τῶν κύκνων καὶ ἱερός τοῦ αὐτοῦ θεοῦ.

5. Βλ. παραπάνω, σ. 11.

ΠΟΥΛΙΑ ΘΗΡΑΜΑΤΑ

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν προκλαστικῶν κειμένων φάνηκε πῶς δὲν ἔχομε ἄμεσες, ἀλλ' ἀντίθετα ἔμμεσες καὶ μάλιστα ἐλάχιστες μαρτυρίες γιὰ πουλιά-θηράματα (βλ. X 468-72 : *ὡς δ' ὅτ' ἂν ἡ κίχλαι ταυνοσίπτεροι ἢ ἐπέλειαι ἔρκει ἐνιπλήξωσι ... ὡς γ' ἐξείης κεφαλὰς ἔχον... ὅπως οἰκτιστα θάνοιεν*). Μοναδικὴ ἄμεση μαρτυρία ὑπάρχει στὸν Ὅμηρο, μ 330-31 : *καὶ δὴ ἄγορην ἐφέπεσκον ἀλητεύοντες ἀνάγκη ἰχθύς θοιθιάς τε...* Ἡ ἔλλειψη μαρτυριῶν γιὰ πουλιά-θηράματα ἴσως νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι στὴν προκλασσικὴ περίοδο, ὅπου ἀναφερόμαστε, δὲν εἶχε ἀκόμη ἀναπτυχθῆ ἡ τεχνικὴ τοῦ κυνηγιοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ μαρτυρία στὸ Ψ' 852-58, ὅπου ὁ Ἀχιλλέας ἔδωσε ἀπὸ κατάρτι ἕνα περιστέρι καὶ πρόσταξε νὰ τὸ τοξέψει ὅποιος ἤθελε νὰ βγεῖ νικητὴς δείχνει πόσο δύσκολο ἦταν νὰ πετύχει ἡ βολή, ἄσχετα βέβαια ἂν αὐτὸ ἦταν κάτι τὸ κατορθωτὸ γιὰ ἥρωες.